

Gyenes Erzsébet

Szent Péter varázslata

Beszélgetés Ablonczy Lászlóval, a Nemzeti Színház igazgatójával

Milyen koncepció szerint válogatta a Nemzeti Színház az elmúlt évad darabjait?*

A.L.: Öt esztendővel ezelőtt, a kinevezésemet követő hónapokban, *Páskándi Gézával*, aki irodalmi tanácsosként kapcsolódott be a Nemzeti Színház munkájába, áttekintettük fél évszázad repertoárját. Feledhetetlen barátunk részletes statisztikát is összeállított: klasszikus magyar és egyetemes írók, kortárs hazai szerzők és huszadik századi nyugati modernnek és műfordítók milyen arányban, hányszor szerepeltek a Nemzeti Színházban. Sok fontos mű és előadás mellett megdöbbentő hiányokat fedeztünk fel. S úgy véltük *Sik Ferenc* főrendezővel, hogy miközben a színház öröklött és folytonos kötelezettségeit vállalja, *Az ember tragédiáját*, a *Bánk bánt*, *Shakespeare* műveit felújítja és műsoron tartja, hozzákezdünk mulasztásaink pótlásához is. Került, hogy a XX. századi magyar drámairodalom olyan kiválóságai nem szerepeltek a Nemzetiben, mint *Lengyel Menyhért*, *Hunyadi Sándor*, *Helai Jenő*, *Székegy János*, s egyetemes huszadik századi szerzők sorában pedig *R. Rollandtól* és *Th. Wildertől* *Becketten* át *Gombrowiczig* hosszú a repertoár.

Kérdésre tehát azt válaszolhatom, minthogy a Nemzeti Színház a szellemi, művészi erők összefogó intézménye óhajt lenni, hosszú évekre körvonalazódtak tennivalóink. Természetesen a bartóki és *Németh László*i értelemben kelet-közép-európai létünkéből adódó program kialakításába is kezdtünk. Így mutattuk be a kiváló szerb író, *Kovacevič A profi* című darabját, A. Wajda rendezésében a krakkói színház s e történelmi, földrajzi, szellemi táj nagy korszakát is idézve ösbemutatóként állítottuk színre *Wispiansky Menyegzőjét*. Most pedig a horvát irodalom klasszikusának, *Krležának Agónia* című darabjára készülünk. S az említett törekvések jegyében nemcsak a határon kívüli magyar színházakkal, hanem más népek (a román, szerb, horvát, szlovák) Nemzeti Színházaival is folyamatos és

---

* Az interjú 1996-ban készült – a szerk.

jó kapcsolatot alakítottunk ki. S persze, nem feledkeztünk meg a legfontosabbról, a Nemzeti Színház feladata az új magyar művek életrehozása. Marosvásárhelytől Budapesten át Amerikáig számos magyar szerző új, nekünk írott munkáját mutattuk be. S ebben az évben pedig elkezdjük az 1994-ben meghirdetett drámapályázat legjobb műveinek előadását. *Sütő András Balkáni gerléjével*; majd, vélhetően, *Hubay Miklós Nizsinszkije* következik. S az ünnepi alkalmak szellemi feladatokat is jelentenek. Olyanképpen például, hogy Bella István-Rossa László és Novák Ferenc elkészítette *A Csodaszarvas* című szertartásjátékot, tisztelegvén a millecenáriumi előtt. *Sarkadi Imre Oszlopos Simeonját*, a szerző 75. születésnapjára is emlékezve, felújítjuk a Magyar Dráma Napján, s előtte *Spiró György* ünnepi gondolatai hangzanak el.

Láthatja tehát mennyi szempontot kell figyelembe venni egy repertoár összeállításánál. S annyi másról nem is beszéltem, hiszen gondolni kell a művészekre; milyen szerepek következhetnek *Béres Ilona*, *Sinkovits Imre*, *Agárdy Gábor* művészi életében, s a munkát szinte követelő tehetséges fiataloknak, *Varga Máriának*, *Őze Aronnak*, *Tóth Sándornak*, *Végh Péternek* – és a többieknek.

Hogyan fér meg ezek között egy Mikszáth-darab?

A.L.: Az imént említett, Páskándi Gézával folytatott dramaturgiai vizsgálódásaink során derült ki, hogy *Mikszáth Kálmán* is hiányzik a Nemzeti repertoárjából. Természetesen őt nem mint drámaíró hiányoltuk, hanem az ő szellemiségét; azt a bölcs ironikus szemléletet, amellyel magyarul voltunkat írta meg prózai munkájában.

A Nemzeti Színház nem darabok és előadások összességét jelenti számunkra. A román irodalomban megtalálhatjuk Mikszáth kortársát, azt a szenvedélyes közéleti ihletettségu író, aki színpadi szerzőként vált klasszikussá, neve – *L. Caragiale*. S ez a szarkasztikus, szatirikus hang magyar színpadon sajnos nem született meg a múlt század végén, a század elején. Mikszáth Kálmán azt írja: a magyar szereti keresni az igazságot, de nem szereti megtalálni. Úgy vélem, hogy Mikszáth Kálmán olyan szerző, aki emberi és igazságkereső igényünkben, az igazság feltárásában nagy vezetőnk, bármennyire is fájdalmas és keserves végeredményre jut is sok esetben.

Az igazságkereső Mikszáth Kálmánra tehát nagy szükségünk van a Nemzeti Színházban, s ennek első igazolásaként vettük elő *A Noszty fiú esete Tóth Marival* című darabjának *Karinthy Ferenc* és *Benedek András* által dramatizált változatát, mely az ötvenes évek elején született. 1992 nyarán mutattuk be, s az utolsó előadást 1996-ban tartottuk. Mint a két évszámából is láthatja, nagy sikersorozatot ért meg. Természetesen, némely, a korból áttetsző politikai fordulatától megtisztítottuk az egyébként sikeres adaptációt.

Ami pedig a *Szent Péter esernyőjét* és a jubileumot illeti: nem az ünnepre tekintettünk, hanem az író-génuszra. 1995 tavaszán úgy érzékeltek, hogy a *Noszty* utolsó évadjához érkezik; sürgetően merül fel bennünk, hogy új Mikszáth előadást készítsünk elő. Több, már színpadi sikereket megért műve felmerült. De tán a lehetetlen kísértése bátorított bennünket arra, hogy egyik legnépszerűbb, színpadon eddig sikert nem aratott művét próbáljuk meg életre kelteni.

S ahogy most kérdéscén töprengök: azért még valamit, talán túlzottan személyes érvet is említhetek. Atyai mivoltomban olykor felháborodottan néztem, hogy Borbála lányom milyen kényszeredetten veszi kezébe a kötelező olvasmányokat. Az ember persze a maga fensőbbégi tudatában szeret felejteni. Én is például; hogy egykori iskolásként, a feladott *Hamletet* csak félig elolvastván, magyar óra előtt a vécében féltérden állva körmöltem valamiféle dolgozatot a drámáról. Majd *Gábor Miklós* alakítása nyomán emelkedett életem át kísérő nagy és lenyűgöző művé. Látván lányom nyüglődését a *Szent Péter esernyője* fölött, amit még a Matúra kiadványa sem enyhített, tréfásan megkérdeztem tőle; színházban szívesen megnéznéd? Igen – vágta rá azonnal. S hogy e kérdés kicsi elméjében forgolódhattott, talán az sejteti, hogy mikor tovább fűztem: és ki játszhatná a *Wibra Gyurit*, azonnal rávágta: *Rékasi Károly*. Hogy aztán *Rékasi Károlyra* osztottuk a szerepet, az persze *Iglódi István* főrendező, *Beke Sándor* rendező és *Szakonyi Károly* közös óhajta volt, s nem a direktor-anya döntése. A színház "nagy" kérdései és az esendő személyes mindennapok, láthatja, mily titokzatos áramkörökben találkoznak, gyöngítük vagy éppen erősítük fel egymást.

Ami bizonyos: nem az évforduló ébresztett elsősorban, hanem ennél több: *Mikszáth Kálmán* eleven jelenidejűsége nem hagy bennünket nyugton.

Közismert Mikszáth húzódozása Tháliától, s főként pedig a színpadi adaptációktól.

1907-es Almanach-előszavában így zsörtölődik a színműgyártókra: "A méhek előtt nyitva a világ. Mért kérdeznék, hogy melyik virág kié? Hiszen szíjakot fel amit a rétek, az erdők és a kertek virágaiból lehet, de ne gyűjtsetek a mézes bödönökből: Mert azzal nem lesz több méz a háztartásban, csak több sonkoly." (M.K. Ars poeticája Bp. 1960., 179.o.)

Ön szerint miért ez a keserű hang, s mekkora ilyen riasztó nyilatkozatok után az adaptáló merészsége?

A. L.: Azt hiszem, nem a keserűség mondatja az imént idézett szavakat, mely egy kis metaforikus befejezést adja *A regényírók és színműírók* című írásának. S ebben egy pontosan végiggondolt és igaz megállapítás olvasható arról, hogy "A civilizált városi embernek immár életszükségletei közé tartozik reggel az új krágli, este egy új szindarab." Vagyis egy polgárosodó-fogyasztói világ igényeit érzékeli Mikszáth. S minthogy még számát tekintve vékony a színházba járó közönség, sok új bemutató szükséges. Ennyi darab pedig nem születik. Mese pedig kell, tehát a színműíró "regényt vagy novellát átcsinál szindarabnak" – írja Mikszáth a Maga által is idézett cikkében. De ez a vélekedés nem az élete vége felé közeledő író melankóliája, s keserves hiányérzete, hogy színházi sikereket nem élhetett meg. Évtizedekkel korábban is hasonlóan vélekedett.

Gondoljon csak *A drámairók hazája* című "csevegésé"-re! Milyen ironikusan szól a "sikerült darabok" értékéről; aztán Szana Tamás otthonát idézi fel, amelyben "két karos-székhez tornyosodik a népszínházi száz aranyos pályázat eredményének harmadrésze". S aztán: *Pulszky Ferenc* is drámát írt!...

A Maga által idézett írás 1907-ben keletkezett, *A drámairók hazája* a *Pesti Hírlap* 1881 december 4-i számában jelent meg!

Amit kérdésben fölvet, színházi ember számára rendkívül izgalmas, s talán beszélgetésünk legfontosabb kérdése. Ha jól értem, így szól: Mikszáth Kálmán miért nem kellett a magyar színházi életnek? Intézményszerűen pedig: a Nemzeti Színháznak? Alapos, filológiai tanulmányt igényel, hogy részletesen feltárjuk és tisztázzuk a kérdést, most azért engedjen meg egy-két gondolatfutatot.

A jelzett 1881-es évből egy másik cikket is olvassunk el. Címe: *Paulay-bankett*, mely tudósításnak tekintendő. November 23-án jelent meg a Pesti Hírlapban abból az alkalomból, hogy a király rendjelet adományozott a Nemzeti Színház drámai igazgatójának. Mint *Bisztray Gyulától* tudjuk, a teljes társulat, írók, kollégák, tisztelők ünnepelték a Hungária dísztermében. Mikszáth tudósítóként jelent meg. Még a bankett befejezése előtt visszasietett a szerkesztőségbe, mert lapzártá volt. Tárgyilagos és tényszerű felsorolás, ahogyan a résztvevőket, a francia nyelvű étlapot, s a beszédek ismertetését – de egyben gyilkos és kérlelhetetlen ünnepprontás is. Ilyen mozdulat például "A peccenyénél fölkel Podmaniczky báró és poharát emelte a királyi családra". S ez így folytatódik *Gyulai Pál*, *Győry Vilmos Szász Károly* és a többiek tószójának leírásával. Azt – a *Paulay-bankett* mellett – más írások is igazolják, hogy a kitüntetések nem becsülte Mikszáth, még az általa oly nagyon tisztelt *Jókai Mór* díját sem szenvedhette.

De az ünnepi tudósítás mögött többet is érzünk: Mikszáth röhögött is magában e kotornusos és magasztos gyülekezeten. Kívülről nézte a bankettező társaságot, mely előbb "Vin de Neszmély"-t fogyasztott. Paulay ezt az évadot (1881-82) *Bessenyei György A filozófus* és *Szentjóni Szabó László Mátyás királyával* kezdte; műsora, *Kisfaludyval*, *Scribebel*, *Racine-nal* (igaz *Gombos Imrével* és *Balázs Sándorral* is) folytatódott. Nem sokkal az ünnepség előtt október 28-án a magyar színműirodalom egyik klasszikus művének ősbemutatóját *Csiky Gergely Cifra-nyomorúságának* ősbemutatóját tartották.

Képzeljük el a pillanatot: ott ül az ünnepi asztalnál a szerző *Csiky Gergely* is, a drámai tagozat vezetője pedig a kitüntetett. Mikszáthnak szava sincs a Nemzeti munkájáról, ám a tudósítás második mondatában arra emlékeztet Paulayval kapcsolatban: "a Ferenc József-renddel való kitüntetéséről már ismételtelen volt alkalmunk megemlékezni."

Mikszáthból egyetlen elismerő szó vagy tény nem futotta Paulayra. Könnyű lett volna Paulay kezét keresnie (ha nem ekkor, később, amikor Paulay főigazgató /1884-99/, *Csiky Gergely* pedig művészi titkárként a Nemzeti nagy korszakát jelenti), de sorozatban mutatnak be azonnal kimúló magyar szerzőket és műveket is. S épp az 1881-ben *A tót atyafiakat* és *Jó palócokat* közreadó író nemigen mutatta azt a barátságosságot, amely Paulayt is együttműködésre bátorította volna. A színháznak, a színháziaknak persze erőszakosabbnak kellett volna lenni. De Paulay halála után, amikor igazán megszülettek a nagy Mikszáth-művek, regények, igazi formátumok nem dolgoztak a színháznál. Nem mutatkozott alkalmas színházi ember, aki a *Két választás Magyarországon* az *Új Zrínyiász* vagy a *Különös házasság* szerzőjét a Nemzeti drámaírójává is hívta, erőszakolta(?) volna.

S ez már a Millencium-kori Nemzeti időszakát, a korszerűség kérdését is jelzi: ma már nevükben sem ismerős szerzők *Bosnyák Zoltán*, *Ujvári Béla*, *Berczik Árpád* jelentették az új magyar drámát – Mikszáth Kálmán világa talán túl soknak mutatkozott volna egy idilli magyarságot inkább láttató színházban.

Önök számára már adott volt egy aránylag széles körű Mikszáth-adaptációs repertoár: színdarabok, néma- és hangosfilm-feldolgozások, hangjátékok. Milyen tapasztalatokat vonhattak le ezekből?

A.L.: Amint *Harsányi Zsolt Noszty*-dramatizációját ma már túl szelídek éreztük, a *Szent Péter...* esetében is úgy véltük, a *Martos Ferenc*-féle variációval nincs mit kezdenünk. (Érdekességként: a színház, az egykori Magyar Színház, ahol most a Nemzeti Színház játszik, állandó prózai színházként *Beöthy László* vezetésével, épp a *Szent Péter esernyőjével* kezdte meg működését 1907 őszén. Ez az a nevezetes előadás, amelyet Mikszáth nem nézett meg.) Úgy véltük: Szakonyi Károly színpadi ismerete, írói érzékenysége a legalkalmasabb arra, hogy Mikszáth Kálmán regényéből elkészítsen egy korszerű színpadi játékot. Semmiféle megkötéssel nem éltünk, Szakonyi Károlyra bíztuk a megvalósítást; ő néhányszor konzultált Beke Sándor rendezővel, s aztán 1995 szeptemberében átadta a darabot a színháznak, majd hozzákezdünk a bemutató előkészületeihez.

Szent Péter esernyője (Nemzeti Színház)

Az adaptálási problémáknál maradvá – az írói életmű mely epikus darabjait tartja a leginkább dramatizálhatónak, s miért?

A.L.: Talán helyettem válaszolnak azok a tények, amelyek az eddigi dramatizációkra emlékeztetnek. Az elmúlt évtizedekben a *Különös házasság*, a *Beszterce ostroma*, a *Körtvélyesi csíny* színpadra került, s nem is oly régen *Szentmihályi Szabó Péter az Új Zrínyiász* adaptációját készítette el *Victor Máté* zenéjére. Színházi tapasztalattal azt mondhatom, hogy minden irodalmi anyagból születhet sikeres és bukott előadás is.

A láttatás, a meglevenítés formája és ereje döntő: Mikszáth epikus-mesés természetét hogyan tudjuk színpadi képekké – színházi gondolatá transformálni.

Választásuk végül a Szent Péter esernyőjére esett. Legtöbbünk gyermekként olvasta először a regényt. Bája, derűje, ami miatt annyiszor újraolvassuk. Elegendő-e a mesék örök joga a XX. század végén egy színpadra állításhoz, vagy van valami speciális aktuális oka is a választásnak?

A.L.: Az előbbiekből következik, hogy a szereplők sorsa, a történet erkölcsi-emberi sugárzása, érvényessége meggyőző színpadi érvényességben kell, hogy megmutatkozzon. Jelen esetben az évezred végén, Trianon és két világháború keserves összeomlásának tapasztalatával a lelkünkben a *Szent Péter esernyője* talán azt a közös édeni sóvárgásunkat nyitja meg, amikor még remények éltek tennünk egy magyar és emberi élet megteremtésénk esélyéről. Mert Bartók még a békés hodákiak körében gyűjthette népdalait, akiknek felbérelt és lerészegített unokái megcsonkították Sütő Andrást. Bartók Béla Pozsonyban élő édesanyjának a Széplak u. 53. helyett Bratislava/Shöndorfer-ulica/cisho 53/ Tschecho-Slovakie címre kellett postáznia leveleit. (Az első Regensburgból, 1920 február 26-án címzett lapon az országcímet Bartók háromszor aláhúzta, s újtárol a beszámolóit Duna medence polgára – a cenzor megnyugtatóra – szlovákul írta – nyílt lapon.) Talán nem távolodtam el kérdésének lényegétől: tragikus vesztéseink emberiség-utáni óhajításunk kultikus erővel működik bennünk – közösségi méreteken.

Mert ma ott tartunk, hogy a Duna medence és a huszadik század hőse Gavrilo Princip...

A Nemzeti Színház lapjában, a Szín-Világ-ban kapott helyet a Mikszáth Kálmán Társaság időszaki közlönyének legutóbbi száma. A Társasági Lapok "rendkívüli kiadásában" a PIM igazgatója, Praznovszky Mihály e darabról szólva hangsúlyozza, hogy Mikszáth esetében a legfontosabb tényező adaptáláskor: a kicsoda.

Ön szerint ez mennyiben igaz, s ennek megfelelően mennyire döntötte el a darab sikerét egy "Kicsoda", Szakonyi Károly felkérése?

A.L.: Értem a kérdését. Több, divatos alapítványokkal folyamatosan díjazott alkotó is bizonyára vállalta volna, hogy Mikszáth művét kifordítsa. Főként úgy, hogy idióta magyarok karneváloznak, s vélhetően egy néma-játékban igen korszerű színpadi ötlet született volna arra nézve,

hogy az eltűnt Veronkát a mezőn megerőszojalják. S egymásra találásuk erkölcsi silányítását jól szolgálhatta volna például, ha Wibra Gyurit Sztolarik János közjegyző csábította volna el...

De ne folytassuk e modernségnek nevezett agyszüleményeket, melyek oly jól ismertek színpadról és képernyőről. Mert ez a sekélyes másságos ízlésterror befedte életünket. És törpésít, és megsemmisít szellemi-emberi mivoltunkban.

Szakonyi Károly személye színházunknak biztosíték volt arra nézve, hogy alázattal s nagy írói érzékenységgel Mikszáth Kálmán világát idézi fel. Hősei emberi nagyságban és esendőségben, költészettel áthatva jelennek meg. Valójában a regény árnyalatai, tehát maga *az élet bomlik ki*. Szeretet hatja át Szakonyi Károly dramatizálását s ez vezette a társulatot is, amikor a mű bemutatójára készült, s ez talán sugárzik az előadásból, amelyet a közönség is megérez.

Szakonyi Károly szöveggönyve "nem titkolja el" a gondolatokat. Milyen eszmei alaptétel(ek)re épül fel a színre vitt darab?

A.L.: Egyetlen tételre alapozott Szakonyi Károly: arra törekedett, hogy a mű teljes világa nyíljon ki az előadásban. Ha egy vagy több, ám ideológiai (eszmei) szempont vezeti ambícióját, akkor szűkül és tételessé válik az adaptáció. Nem így cselkedett, hanem Mikszáth színes világát és mesemondó kedélyét őrizte meg.

Furcsa fogadtatása volt annak idején a regénynek. Páratlan külföldi siker, tizenhárom nyelvre fordítás csak az I. Világháborúig, Rooseveltnél tisztelegő kézfogása - egyfelől. Szakmai érdektelenség, naivság vádja másfelől...

A.L.: A regény fogantatásával kapcsolatban írta Mikszáth: "Sokat mulattam a jámbor emberek puritán természetű ágaskodásain".

Voltaképp az ágaskodások folyama zajlik előttünk, miközben egy szerelmi történetet is elbeszél, mulattatván bennünket, olvasókat.

Szakonyi átírata gondosan ügyel a hogyan-ra, vagyis Mikszáth nyelvezetére. Műpedig e mű esetében a beszédmód döntő fontosságú. Nagy Péter egyik "újraolvasásakor" fogalmazott úgy, hogy ez a regény az "első tudatos esztétikai élvezet" hordozója, "amikor észrevettük, hogy nemcsak a mesét élvezzük, hanem azt is, hogyan mondják el nekünk. "Anekdotázva, szellemesen, közvetlenül. Hogy is van ez a hogyan a Szakonyi-darabban? Hogyan tud Mikszáth-nyelven szólni a dráma?

A.L.: Igen, Mikszáth nyelvének megőrzése is Szakonyi hűségét igazolja. Mindenckelőtt azzal teszi, hogy a narrátor, Sinkovits Imre jóvoltából is, az előadás élteti a mese, a táj, az élet ízeit. Az előadásokon nagyokat nyel a közönség és a beszéd végén felcsattan a taps, amikor például Sinkovits az étkezés fogásait és inyes-élményeit részletezi.

De ami ennél is fontosabb: most, amikor a szlovákiai magyarság nyelvmegmaradási küzdelmét vívja a szlovák nacionalista megsemmisítő politika ellen, már az is sorsjelentéssé emelkedik, amikor elhangzik: *Bábaszék*.

Mert ma egy-egy magyar nyelvű helységnev tábláért is a Duna-medencében visszhang küzdelmet kell folytatni. Itt tartunk ma, amikor alapszerződési komédiákat kell játszani a nagyhatalmak rossz lelkiismeretének megnyugtatása végett.

Szakonyi a vígjátéki attitűdöt nyomatékostítja azzal, hogy egyrészt kiaknázza a regényben is adott helyzetkomikus lehetőségeket (pl. a napsütéses temetésen is az esernyővel kell állni a papnak), másrészt pedig nyelvi- és jellemkomikumná formál egyszerű párbeszédet ismétlődő mondatok beiktatásával. (Pl. Bélyi János spéttel mondott "de minek"-jei a nyitó jelenetben).

Őn hogyan határozná meg a színlapon megadott műfajt, a "színpadi játékot"? Milyen színészi-előadói, s milyen nézői-befogadói elvárásokkal kell számolni egy ilyen műfajú darab műsorra tűzésekor?

A.L.: Szakonyi Károly nehéz feladat elé állította a társulatot, hiszen egymás után peregnek a jelenetek. A *Nosztiban* például mód volt az építkezésre, a színészek formálhatták a szerepet; itt villanásnyi jelenetben kell sorsot megmutatni. Izgalmas ezt összehasonlítani a kulisszák mögött is. Amikor a *Noszt* ment esténként, az éppen színen nem lévő szereplők jókedvűen beszélgettek a társalgóban. Most hihetetlen koncentrációban, gyorsöltözések, feszült várakozások, szerepváltások lázában dolgoznak; s ez a tempó és sűrítettség is az előadás erejét szolgálja.

Puha Péter: Mikszáth (Balassagyarmat)

Az oknyomozó és villanásokból építkező dramaturgia a nézőt is jobban dolgoztatja. Jobban kell figyelnie, rakosgatnia kell a mozaikokat, hogy a történet kiteljesedjen és összeálljon. Műfaji meghatározásra irányuló kérdésre pedig azt válaszolhatom: *színpadi játék a Szent Péter esernyője*. Játék a színésznek és játék a nézőnek is, s e közös kedélyben születik meg Mikszáth Kálmán világa és története. Az az írói varázslat, melyről Szabó Zoltán írt a *Cifra nyomorúságban*: "...Az, hogy valamiből lehet öröm és lehet tragédia és nem az emberen múlik, hogy melyik lesz belőle. Mert nem csodák nélkül való ez a vidék... A lényeg egészen másutt van, mint ahol keresni szokták; mint héjban a mag, úgy rejtőzik a « csacska énekekben », a táj hangulataiban és az emberek életében."

Mikszáth, a Palóccember megírta a Felvidék regényeit. A színpadi átírat is őrzi a felvidékiség élményét, részben szűkítve a teret (ahogy Mravucsán, Bábaszék polgármestere mondja a darabban, itt ökör van ló helyett, "itt nem lehet parádézni, galoppozni, ficáncolni, hányni-vetni a fejét, ez komoly vidék") másrészt pedig tágítva, azzal a helymegjelöléssel, hogy "a hegyek között".

Mennyiben felvidékies és mennyiben egyetemes a színpadi játék közege a megtalált rendező személye és a zenei átkötések megkomponálására felkért együttes által?

Ami a sajátos és egyetemes emberi mivoltunk természetét illeti, talán érdemes felidézni Roosewelt elnök lelkesültségét a regény iránt. S az már az időnek soha vissza nem térő édeni állapota, hogy egy amerikai elnök közép- és kelet-európai országokról még nem titkosszolgálati és külügyeseinek jelentéséből tájékozódik, hanem a népek lelkét, vagyis irodalmát akarja megismerni. A *Tolsztojt* és *Gogolt*, *Sienkiewiczet* és Mikszáth Kálmán műveit becsülő Roosewelt a "Zólyom-megyei alakok" rajzán mulatott leginkább. Feltételezhetjük tehát, hogy a "bábaszéki intelligencia" bármennyire is provinciális; emberi kicsinyiségük más kontinens olvasóját is derűre hangolta. Igaz, némi filológiai pontatlanságot is felfedezhetünk Mikszáth 1907-es beszámolójában, amikor az amerikai elnökkel való találkozását felidézi. Mert a bábaszéki vacsora leírásában az erdész Wladin alakja az igazi mulatság tárgya, melyből az elnök "a tanító rajzát nem bírja felejteni" – írja Mikszáth, igaz, hogy olyan részleteket idézett, "hogy azokra már magam sem emlékeztem".

De ne áltassuk magunkat, ennek a színpadi játéknak a mitológiája azért a Duna-medencében él igazán.

Igen, a rendező személye, Beke Sándor is kötődik a Felvidékhez, szülői-, lét- és művészi küzdelmeinek földje is ez a táj. S a jelenidejű megsemmisítő hadműveletek tényeként kellett értesülnie arról, hogy az általa 1969-ben alapított Kassai Thália Színház önállóságát megszüntették.

1996 nyarán hasonló sorsra jutott a Beke Sándor által korábban igazgatott Révkomáromi Jókai Színház is.

Beke Sándor hívta a Ghymes Együttest, hogy a darab atmoszféráját-ízait zenével erősítsék. Növelve Mikszáth világának és a színpadi játék kultikus erejét. Ebben a törekvésben talán az a mikszáthi gondolat is működött, miszerint "a legszebb gondolatok, melyek a közmondásokban és a népdalokban vannak lerakva, nem a nagy emberek alkotásai, hanem az együgyű sokaságból nőttek ki."

A sok Ancsura, Bohuska, a mladi pan megszólítás, no meg a "szlávok kedvenc fájának" emlegetése arra ébreszti a nézőt, hogy ezek a Mikszáth-hősök bizony már nem "a jó palócok", hanem inkább a "tóth atyafiak".

Megdöbbentő a szembesülés, még ha mindig tudtuk is... az Őn számára mit jelent a darab "szlovákolása"?

A.L.: Épp így hiteles a játék, hogy a "csillámló Bjela Voda" folyik Glogova határán. Száz év múltán, hogy ily hisztérikus központi-állami gyűlölet fényében világlik ki Mikszáth világának hitele és ereje. Hogy hegyek, folyók, völgyek és városok és emberek, magyar és szlovák nevek természetes otthoniassággal keverednek.

A színlap szerint a darab olyan időkből játszódik, amikor még magyar, tót és zsidó békességben megfert egymással. Már Mikszáth idejében is polemikusnak számított, hogy művében egy kisváros saját zsidót vásárol magának...

Mi Münczék szerepe a darabban?

A.L.: Erre Mikszáth Kálmán vallomásával válaszolhatok: a bábaszékzi zsidó történetét úgy akarta megírni, hogy "mindenki felmelegedjék". Úgy vélem, Szakonyi Károly átültetését is ez vezette, s Varga Marika és Végh Péter esténkénti tapsos alakítása azt igazolja, hogy a közösség szeretete kíséri Münczék sorsát.

Minden adaptálásánál gondot okozott, hogy a regénynek csak a második felében tűnnek fel a tényleges főszereplők, Wibra Gyuri és Bélyi Veronka. Hogyan oldja fel ezt a problémát a szöveggönyv, s hogyan a rendezői koncepció? Milyen szcenikai megoldásokat alkalmaz Beke Sándor rendezése?

A.L.: Már Riedl Frigyes utalt a *Szent Péter esernyőjének* a detektív-regény elemeit felidéző írói megoldásaira, s a darab is a nyomozás dramaturgiai játékszabálya szerint bomlik ki. Így a Veronka-szál már az első jelenetben feltűnik: a lakodalom elől megszökött. Mi történt, hová lett Veronka, nem esett-e baja? – s ezt felfejtendő indul a történet. Szakonyi Károly megoldása így mindjárt feszültséget teremt az előadásban és a nézőben, s bár az első rész jobbra Wibra Gyuri és az esernyő sorsát kíséri nyomon, de végig ott lebeg fölötte a "Veronka-ügy".

Fontos szerepet kap a darabban az énekszó, a népi éneklés. Mintha az archaikus népi imádságok forrásvidékén járnánk, mikor tanúi vagyunk a Szent Esernyő Congregatio kórusformáció előadásának.

Kritika ez, vagy pusztu játékötlet?

A.L.: Amint arra utaltam már, a dal, a zene, a színpadi játék rituális hangulatát van hivatva erősíteni. Az áhítat az élet része – esendő mosolyra-fakasztó mivoltában is. Gondoljon *A mi kis városunk*-ra, milyen lelkesen s odaadóan énekelnek az emberek, s egy részeges kántor hadonászik előttük. *Praznovszky Mihály* remek kis Mikszáth aforizma gyűjteményében olvassuk: "...inkább akármilyen más szeretek lenni, csak nevetséges ember nem." Az embert áthatja az áhítat, ám ő benne él egy szituációban, amely nevetséges, s így akarata ellenére a helyzetben, a helyzettel mosolyt vált ki. Az énekes ünnepséget komolyan szervezik, ám maga a "szentté" avatás kicsinyíti a szituációt és mosolyogtatja meg a nézőt.

A darab egyik "kiszólásának" tartom a Bélyi Jánossal készített "riportot".

Mi a véleménye erről? *

A.L.: Igen, a nyüzsgő, érzékellen, a szenzációért loholó üres fejű zsurnaliszta faggatózásának különösen mai időszerűséget ad a gyűlölettől és hecckampányokkal felfűtött köz- és médiaélet, amelyben élni kényszerülünk.

Kiszólást említve elérkeztünk az előadás egyik kuriózumához, ahhoz a csodához, hogy Mikszáth jelenik meg színpadon, ő mesél. Sinkovits Imre a Szín-Világban, a bemutatóról nyilatkozva elárulja a külső hasonlóság trükkjeit, de én úgy gondolom, nem is ez a lényeg...

Mitől lesz igazán mikszáthi a figura?

A.L.: Közelről figyelhettem: Sinkovits Imre mennyit küzdött Mikszáth, vagyis a mesélő figurájával. Színészi játékának zseniális szituáció-érzékenységgel itt nem élhetett, komédiás kedvét sem működtetheti. De az ő kivételes művészete abban áll, hogy felismerte: itt a fegyelem, a szerep lényegét jelenti. Elő-előbukkan, kommentálja az eseményeket, de "színket" nem teremthet. Páratlan nyelvi-, beszédkultúrája itt meghatározóan működik, s az előadás vivőerejét jelenti, ahogyan Béres Ilona egy rádióműsorban oly szépen beszélt Sinkovits Imre Mikszáthjáról. Tapintatos belépés, egy szemöldökráncolás, egy finom gesztus, mosoly, tünődés, a nézőkre való kacsintás, olykor a játék menetébe szólva – Sinkovits így emeli főszereppé a figurát.

Milyen lehetőségeket, s milyen kihívásokat adott az egyes szereplőknek a Mikszáth-darab? (Gondolok itt a Veronka-figura primadonna-attitűdjére, a "bonviván" Wibra Gyurira s többen játszottak kettős szerepet is...)

A.L.: Ha a szerelmesek egymáséi lesznek, akkor "primadonna-bonviván" attitűd merül fel a nézőben, ha tragikus a vég, akkor a Rómeó és Júlia-típológia tűnik elő az elemzőben. A művészet két arché-változata.

S hogy többen játszanak kettős, sőt hármas szerepet? Azt akartuk, hogy mindenki kedvvel vegyen részt az előadásban. A darabban sok az epizód. Ha valaki a második felvonás elején jelenik meg, irigyli azt, aki az elsőben végzett és szentséggel, hogy miért kell az előadás végét megvárni. Aki az első felvonás elején van, az irigyli azt, akinek elég nyolcra bejönni – sose lehet eléggé a színész kedvére tenni – a színház örök tapasztalata ez. Úgy véltük, több s különböző feladat erősíti a színészek játékkedvét és senki nem tekinti szívességnak, hogy egy epizódot alakít az előadásban. Elgondolásunk bevált, így sok kitűnő alakítás emeli az előadás értékét: Végh Péter, aki Szent Péter, Müncz Jónás és Móricz, és Gregorics Pál szerepét is alakítja, Béres Ilona alakítását pedig Wibra Anna lírai, szép pillanatai után frenetikus nevetéshullám és taps kíséri, ahogyan Wladin nevű férjét idomítja.

Nagy komikai bravúr Béres Ilonáé - s megvallom féltünk és bizonytalankodtunk; merjük-e ráosztani a szerepet? Nagy művészi teljesítmény, ahogyan Ilona karaktert vált és a vacsora-jelenet főszereplőjévé emelkedik.

Szakonyi Károly jól ismert írói módszere (alkalmazza pl. a Honkongi parókában, az Adáshibában is), hogy ügyelők, színpadi munkások is szerepet kapnak a darabban. Vagyis főszerepet kap a színház "nem-valóság" - természete.

Szeretném, ha végül összefoglalná, miért jelent többletet, hogy ezúttal Mikszáth az, aki még az ügyelőknek is dirigál.

Mintha a mi fejünk fölé is odatartaná valaki jóságosan a piros esernyőt...

A. L.: Olyan szépen megfogalmazta, ezután mit is lehetne összefoglalni? Erre az esernyőre bizony szükségünk van. Vértivataros időket élünk, hogy Mikszáth Kálmán késői, klasszikus utódjának, *Örkény István Pistijének* sorsára is utaljak: "Nagy dolog az, mikor az egész nemzet reménykedik, vár valamit" – mondja Mikszáth.

S bizony várakozunk. Csecsemő létünkben jövőbe vetett reménységgel várakozunk. Viharos szélben ömlik az eső, és várakozunk.

És nincs fölöttünk a piros esernyő...

Köszönöm a beszélgetést.

Szent Péter esernyője (Nemzeti Színház)